

SMUTNJE PO MATEJU

Fra Stipo Kljajić – *Smutnje po Mateju*, Kršćanska sadašnjost – Franjevački samostan sv. Luke, Zagreb - Jajce, 2024., str. 239.

U nakladi izdavačke kuće Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba i Franjevačkog samostana sv. Luke iz Jajca 2024. godine izišlo je djelo franjevca, teologa i bibličara izv. prof. dr. sc. Stipe Kljajića pod naslovom *Smutnje po Mateju*. Djelo je uredio dr. sc. fra Ivan Šarčević, a recenzenti su izv. prof. dr. sc. Taras Barščevski i doc. dr. sc. Anđelo Maly. Djelo uz *Predgovor* koji je napisala bibličarka doc. dr. sc. Bruna Velčić, sadrži 45 autorovih razmatranja o različitim problematikama s kojima se susreću čitatelji Evanđelja po Mateju: *Manjkavo rodoslovlje; Josip ne upozna Mariju; Mudraci, zvijezda i darovi; Nazarećanin ili ne?; Nužnost kušnja; Siromaštvo duhom ili siromaštvo duha?; Glupane i bezbožniče!; Preljub u srcu; Oče, ne uvedi nas u napast; Psi i svirje; Vjera nevjernika i nevjera vjernika; Od važnoga važnije; Matej ili Levi?; Radije, ali ne isključivo; Isusov mač; Kraljevstvo nebesko i nasilje; Prijatelj grešnika; Jao povlaštenima; Dijabolično occrnjivanje dobara; Nedosljednosti koje to nisu; Ponovni pad; Problematična braća i sestre; Utvara ili Isus; Psići kraljevstva Božjega; Znak Jonin; Kvasac farizejski i saducejski; Nepromjenjivi Isus i promjenjivi Petar; Iza, a ne ispred Isusa; Ilijin dolazak; Isus i porezi; Sablazan malenih; Nerazrješivost ženidbe; Za ženidbu nesposobni; Deva i ušica igle; Bogoposjednici i kraljevstvodršci; Svadbeno ruho; Napast iskušavanja dobrih; I Davidov i Božji; Isusovi jao; Ni dana ni časa; Tko ima dat će mu se još; Judin poljubac; Krv njegova na nas; Hramski zastor te, konačno, Vjera i sumnja.*

U *Predgovoru* docentica Velčić daje čitatelju neke okvirne naznake o Evanđelju po Mateju te predstavlja ukratko sadržaj djela koje slijedi u nastavku. Velčić započinje riječima kako se Evanđelje po Mateju naziva još i crkvenim evanđeljem, a razlog je taj što on jedini od svih evanđelista u svojem evanđelju upotrebljava riječ 'Crkva' (grč. *ekklesia*). Uz to, progovara i o odnosu Crkve koja tek nastaje u odnosu prema židovstvu i poganima te nastavlja: „Pretpostavlja se da je nastalo nakon prvog židovsko-rimskog rata, odnosno nakon 70. godine, da svjedoči procesu distanciranja i odvajanja kršćana od sinagoge te otvaranju poganima te da je pisano za miješanu kršćansku zajednicu Židova i pogana“ (str. 9). Nadalje, za sam sadržaj djela, u istom tekstu informira čitatelje da su ova razmatranja prvotno objavljena u mjesečniku *Vjesnik Franjevačkog samosta-*

na *Svetog Luke* u Jajcu, i to u razdoblju od 2019. do 2023. godine, a ovdje su samo neznatno izmijenjena, ali strukturalno i sadržajno tekstovi su ostali nepromijenjeni (usp. str. 11). Za autora, nadalje, kaže da je vrstan poznavatelj Matejeva evanđelja te idealan vodič kroz njegove tekstove (usp. str. 10). Naša bibličarka Velčić, konačno, ukratko tematski rekapitulira sadržaj djela, ističući najvažnije teme kojima se bibličar Kljajić u svojem djelu bavi, te zaključno piše: „Autor nas vraća na evanđeoski tekst i po potrebi briše s njege patinu prašine kako bi se ponovno otkrilo lice našega Učitelja, kako bi se probudila prečesto uspavana savjest nas vjernika te kako bi do nas ponovno dopro Kristov poziv da zajedno s njime, i jedni s drugima, budemo neumorni i beskompromisni graditelji nebeskoga kraljevstva“ (str. 12).

Budući da razmatranja u knjizi ima, kako smo već rekli, 45, izabrat ćemo ih samo 3 kao 'reprezentativni uzorak', ali smo istodobno svjesni i činjenice da ta tri izdvojena autorova razmatranja nisu ni sažetak niti predstavljaju cjelinu djela.

U razmatranju pod naslovom *Oče, ne uvedi nas u napast* bibličar Kljajić u središte stavlja najpoznatiju kršćansku molitvu, *Očenaš*. „Nema dvojbe da je molitva *Očenaša* najpoznatija kršćanska molitva. Za mnoge i najomiljenija. Nju je, kako nam prenose Evanđelja po Mateju i Luki, Isus svojim učenicima predstavio kao uzor, model molitve“ (str. 54). Čini nam se važna autorova napomena da je Isusova nakana kada je izrekao molitvu *Očenaša* bila da učenike nauči „kako“, a ne „što“ će moliti, ali ipak ova je molitva vrlo brzo postala „ne samo model molitve nego ono što točno treba moliti, ne dakle samo formula, obrazac, nego točno definirani oblik molitve – doslovno i bez tumačenja“ (str. 54). Sljedeći važni autorov naglasak je na brbljavosti u molitvi. „Mnoštvo riječi izgovorenih bez nutarnjeg povjerenja u onoga komu se moli, bez temeljnog pouzdanja da nas Bog čuje i onda kada ne znamo što i kako moliti, više sličí mantri nego molitvi“ (str. 55). Tu je, nadalje, i autorova opomena i pitanje upućeno suvremenim kršćanima koji su skloni beskrajnom nabranjanju molitava i molitvica te uz postojeće stalno izmišljaju i nove molitvene obrasce: „može li Bog doći do riječi od tog bunjišta riječi?“ (str. 55). U nastavku teksta bibličar Kljajić zaustavlja se na kratkoj analizi početka i kraja molitve *Očenaša*. Na početku, kako je to svim kršćanima poznato, Boga se naziva „Oče naš“. „To je molitva koja je istodobno stara, sažetak starozavjetnih molitava, osobito psalama, ali i nova: posebna i jednostavna molitva djeteta svome ocu“ (str. 56). Autor tumači da je kršćanski Bog „Abba“, Otac, Tata koji od svoje djece traži povjerenje. „Povjerenje koje nije uvijek lako i koje nije nikada unaprijed zajamčeno. Povjerenje i onda kada je malo nade, i

onda kada se gotovo opipljivom čini Očeva odsutnost: poput Isusove ostavljenosti na Maslinskoj gori pred najvažniji i najteži trenutak njegova poslanja i života ili u trenucima Isusove ostavljenosti na križu“ (str. 56). Kada kršćanin Boga oslovljava Ocem, onda nedvojbeno kaže da će živjeti kao Božje dijete te se nadalje ispovijeda vjera u Boga koji je otac svih, „ali baš svih ljudi: sasvim suprotno od svih oblika privatnih, ograničavajućih, omeđavajućih, nacionalističkih i jednovjerskih poimanja Boga. Isusov *Abba/Tata* jest univerzalni, komunitarni Bog – Otac svih ljudi, jer su svi Božja stvorenja“ (str. 56-57). Nakon što se kratko osvrnuo na ovaj prvi dio, bibličar Kljajić prelazi na drugi dio molitve *Očenaša*, odnosno zadnji zaziv, u kojem se moli da nas Bog ne uvede u napast. „Kako dobri, milosrdni i ni sa čin usporedivo sveti Bog može uvesti čovjeka, svoje stvorenje, štoviše svoje dijete – u napast? Još su i crkveni oci muku mučili s ovim retkom iz *Očenaša* i dosta ih je tumačilo da đavao, a ne Bog uvodi čovjeka u napast“ (str. 57). Bibličar Kljajić ovdje pojašnjava važnu istinu, a to je da u Bibliji postoje pozitivna i negativna kušnja. Pozitivna kušnja bi bila proba: Bog stavlja na kušnju, na primjer, Abrahama, Joba itd. Negativna kušnja bila bi đavolska kušnja, đavao je onaj koji s direktnim ili indirektnim Božjim dopuštenjem, kuša ljude kako bi ih uništio. (usp. str. 57-58). Sami zaključak ovog promišljanja autor je ostavio aktualnoj problematici prijevoda ovog biblijskog teksta na žive jezike. Bibličar Kljajić, koji izvrsno poznaje novozavjetni grčki jezik, kaže: „doslovniji bi prijevod bio: *i ne kušaj nas zlom, ne stavlaj nas na probu da počinimo zlo*“ te nadodaje: „Ne čudi stoga da je službeni talijanski prijevod odnedavno, i u Bibliji i u molitvi *Očenaša*: *ne napusti nas u kušnjama/napastima*“ (str. 58). Iz ovih redaka iščitavamo i autorovo zalaganje, utemeljeno na teološkim i lingvističkim argumentima, a s čime se u potpunosti slažemo, da se i kod - nas po uzoru na talijanski jezik - u službenom prijevodu molitve *Očenaša* ovaj problematični dio promijeni u jezično i teološki prikladniji prijevod.

U razmatranju pod naslovom *Problematična braća i sestre* bibličar Kljajić dotiče i jedan od ekumenskih problema. Naime, nije nepoznato da neke Crkve i crkvene zajednice drže kako je Isus imao tjelesnu braću i sestre, dok Katolička Crkva drži da je Marija bila vazda djevica. Autor ističe, a i mi da ne bi došlo do zabune ponavljamo da se u knjizi Marijino djevičanstvo kako ga shvaća Katolička Crkva 'ne dovodi u pitanje' (usp. str. 122), nego se autor bavi „samim biblijskim, odnosno povijesnim problemom (ne)postojanja Isusove braće i sestara, jer je on sam po sebi umnogome zanimljiv i zaslužuje detaljnu analizu“ (str. 122). Sažimajući sve odgovore koji na ovo pitanje kršćani nude, bibličar Kljajić ih razvrstava na sljedeći

način: jest; nije; možda jest; možda nije (usp. str. 122). Da bismo se mogli približiti točnom odgovoru na ovo pitanje, potrebno je poći od izvornog novozavjetnog teksta i grčkih pojmova. „Navedena i druga novozavjetna mjesta za Isusovu braću, odnosno sestre koriste grčki izraz *adelphoi/ai* koji označava krvnu braću i sestre, no ne i rođake, odnosno bratiće, sestrične. Za rođaka grčki jezik koristi izraz *anepsios* i s lingvističke strane ta je razlika sasvim jasna“ te autor dalje pojašnjava svoju misao: „Drugim riječima, gledajući sam tekst i zadržavajući se samo na stilsko-jezičnim pravilima, malo je vjerojatno da bi se koristio jedan izraz, a pod njim mislilo na stvarnost koja se označava drugim izrazom“ (str. 124). Ipak, ovim problematika nije riješena. Naime, bibličar Kljajić naglašava da je za novozavjetne tekstove, uz lingvistiku, važna i pozadina teksta, semitski svijet, kulturološke, društvene i mentalne datosti pisca novozavjetnih tekstova. „Oni, da pojednostavimo, misle na materinskom jeziku, a pišu na grčkom. Važno je to ovdje naglasiti, budući da se u aramejskom, odnosno hebrejskom brat kaže ‘aha/’ah: brat u smislu krvnog srodstva, ali isto tako i bratić, stričević, nećak, rođak pa čak i dobar prijatelj, duhovni brat. Zato, na primjer, Abraham svoga bratića Lota naziva bratom ili Laban svoga sestrića Jakova (Post 13,8; 29,15)“ (str. 124). Razriješivši lingvističku problematiku, bibličar Kljajić na samom kraju svojega teksta daje i njegovo tumačenje. Naime, budući da su u prvoj kršćanskoj zajednici postojali oni koji su bila Isusova rodbina te su, nakon Isusova uskrsnuća, sebe smatrali privilegiranimi od drugih u istoj prvoj kršćanskoj zajednici, s njima se „obračunava“ ovaj evanđeoski odlomak (usp. str. 124). „(...) dok je Isus javno djelovao, oni su se sablažnjavali nad njim jer ga znaju, jer mu poznaju majku, braću i sestre, no kada je uskrsnuo, upravo to ‘poznanstvo’, tu rodbinsku blizinu smatraju svojom privilegijom koja ih čini boljima i važnijima od drugih. Isus će na više mjesta revidirati tu umišljenu privilegiju naglašavajući veću važnost duhovnog od rodbinskog srodstva, odnosno ističući kako su njegova braća i sestre oni koji vrše volju njegovog Oca (Mk 3,35; Mt 12,50). Oni su mu, jasan je Isus, i brat, i sestra, i majka“ (str. 124-125). Na koncu, tu je i autorov poziv kršćanima da umjesto da samo za sebe prisvajamo Isusa i umjesto da mislimo da smo mu bliski, važnije je da vršimo volju njegova Oca koji je na nebesima (usp. str. 125).

U razmatranju pod naslovom *Nerazriješivost ženidbe* bibličar Kljajić dotiče iznimno aktualan i suvremen problem svih kršćana, pitanje koje je i od ekumenske važnosti. Autor polazi od tvrdnje da sva tri sinoptička evanđelja govore o (ne)dopuštenosti otpuštanja

žene te kaže dalje: „Naime, postojao je još iz Mojsijevog vremena propis koji je mužu (samo njemu, ne i ženi) dopuštao da otpusti svoga bračnog druga, nakon što je napisao otpusno pismo“ (str. 171). Bibličar Kljajić napominje i činjenicu da su se rabini razilazili s obzirom na razlog zbog kojega je dopušteno otpustiti ženu. Propis iz Knjige Ponovljenog zakona (Pnz 24, 1.4) podosta je neodređen, te je bilo različitih tumačenja. Isus je smatrao kako čovjeku nije dopušteno otpustiti ženu ni iz kojeg razloga. „Isus je, dakle, protiv otpuštanja žene, drugim riječima za nerazrješivost ženidbe“ (str. 172). Evanđelje po Mateju, za razliku od drugih sinoptičkih evanđelja – Marko i Luka, donosi jednu razliku u ovom kontekstu: osim zbog bludništva“ (str. 172). Bibličar Kljajić u nastavku svojeg teksta usredotočuje se na problematičnost ovog Matejevog „dodatka“ i kaže: „Matejeva iznimka ‘osim zbog bludništva’ dvostruko je problematična: s obzirom na njezin prijevod i s obzirom na nerazrješivost, odnosno razrješivost ženidbe. Radi se o uistinu teškom mjestu koje zahtijeva detaljnu analizu“ (str. 172-173). Autor smatra kako se u ovom dodatku radi o tome „da je netko od posljednjih redaktora Matejeva evanđelja umetno iznimku kako bi riješio vrlo aktualni rabin-ski problem među svojom kršćanskom zajednicom“, a radilo se o raspravi između Hilelove i Šamajeve teološke struje o razlozima koji opravdavaju rastavu: „Hilelova škola je donosila čitav niz razloga, dok je Šamajeve dovoljnim razlogom smatrala samo preljub“, te bibličar Kljajić sažima: „Radilo bi se, ukratko, o preljubu kao jedinjoj iznimci koja dopušta rastavu, odnosno otpuštanje žene, ali koja bi bila obvezatna samo za mjesne vjernike, one kojima se Matej obraća“ (str. 173). Autoru je, nadalje, poznato da u vezi s ovom problematikom postoje i različite prakse kod razdijeljenih kršćanskih Crkava. Pravoslavne i protestantske Crkve dopuštaju mogućnost rastave – ako se radi o preljubu – dok Katolička Crkva to ne dopušta. „Katolici, dakle, smatraju da je Matejev izraz *porneia* prijevod rabinškoga *zenūt*, tj. zabrane sklapanja nelegitimnih brakova, kao što bi bio, na primjer, onaj između čovjeka i njegove maćehe ili između krvnih srodnika, o čemu se naširoko govori u Knjizi Levitskoga zakonika (na primjer, Lev 18,8; 20,11) ili kod Pavla (na primjer, 1 Kor 5,1). Takvu vrstu zajedništva zakonito su zasnivali pogani, jer je ona u civilnom grčko-rimskom svijetu bila dopuštena, a Židovi su je tolerirali u pridošlica i to je stvaralo poteškoće kod obraćenih Židova kojima Matej piše. Iz tog miljea i dolazi Matejeva smjernica da se raskine takvo nelegitimno zajedništvo, odnosno lažni brak: samo u tom slučaju dopušteno je otpustiti ženu, odnosno razvrći neispravan brak. Slučaj preljuba, pa ni bludništvo kao takvo –

smatraju katolici – ne može biti valjan razlog za otpuštanje žene, odnosno za rastavu braka i pri tome se, između ostaloga, pozivaju i na praksu prvih kršćana: *Hermin Pastir* i *Klement Aleksandrijski* smatraju da se muž koji je napustio ženu preljubnicu ne može ponovno oženiti jer i dalje ostaje u važećem ženidbenom vezu“ (str. 174). Na samom kraju svojeg teksta bibličar Kljajić naznačuje još jednu važnu stvarnost, a to je da Isus „ne brani samo svetost braka nego, ako ne i prvenstvo, svetost ženidbenih drugova, odnosno dostojanstvo muža i žene“ te je Isusova zabrana otpuštanja žene u biti „samo još jedna u nizu Isusovih otvorenih stajanja na stranu žena, točnije na stranu pravednosti i jednakopravnosti. (...) Muž i žena su, riječima samoga Krista, jedno tijelo i otpustiti je značilo bi otpustiti samoga sebe. Isus se, dakle, borio i zalagao za jednakopravnost bračnih drugova“ (str. 175). Upućuje, na koncu, autor Isusovu opomenu i suvremenim kršćanima svih staleža da se trebaju boriti protiv diskriminacije žena u svim segmentima crkvenog života, a ne tražiti kojekakve izgovore i prozivanje na nekakve propise kako bi opravdali suprotno djelovanje (usp. str. 175).

Na koncu, uzimajući u obzir razmatranja bibličara Kljajića o „problematičnim“ mjestima, odnosno, radije bismo ih označili, onim mjestima iz Matejeva evanđelja koja su potrebna dodatnih tumačenja i dubljeg razumijevanja, možemo reći da će sigurno dobro doći i pomoći u ispravnom i dubljem razumijevanju svima onima koji su se na ozbiljan način susreli s Matejevim evanđeljem i ovim mjestima. Stručnost iz područja biblijske egzegeze, kao i vrsno teološko znanje te iznimna jasnoća izlaganja i argumentacije, obilježje su svakog od 45 navedenih razmatranja u knjizi. Autor se ne boji sučeliti ni s pogrješnim tumačenjima i shvaćanjima, te nudi razumljive i jasne argumente koji ta stajališta pobijaju i otvaraju jednu novu – rekli bismo Isusovu – perspektivu za njihovo shvaćanje. Knjiga će biti od pomoći propovjednicima da u „lomljenju Riječi“ u euharistijskom slavlju mogu vjernicima ponuditi ispravno tumačenje i shvaćanje ovih teških mjesta iz Evanđelja po Mateju. Knjiga će, također, biti od pomoći i drugim vjernicima koji o Božjoj riječi razmišljaju i žele dublje u nju proniknuti. U mnoštvu literature koja nudi „jeftinu duhovnost“ i „laka rješenja najtežih čovjekovih životnih problema“, ovo djelo predstavlja osvježeno i siguran vodič te će kao takvo, uvjereni smo, pronaći put do velikog broja čitatelja – istinskih tragatelja za Isusom Kristom – kojima je ovo djelo, držimo, prvotno i namijenjeno.

Ivan Macut